

wildlife

Akdeniz Foku

Akdeniz keşif foku, tüm dünyada tespit edilmiş olan 34 yüzgeç ayaklı arasında en nadir olan türdür. Bir zamanlar tüm Akdeniz kıyıları ile doğu Atlantik kıyılarında binlerle ifade edilen bir nüfusa sahipken; eski dönemlerde aşırı avlanma ve kasıtlı öldürmeler, yakın çağda ise kıyılardaki yaşam alanlarının kaybolması ve mağaralarında rahatsız edilmeleri sonucunda sayıları azalmaya başlamıştır.

DENİZLERİMİZİN GÖZBEBEĞİ AKDENİZ FOKU

(*Monachus monachus*)

Akdeniz foku, Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından yayımlanan Kırmızı Liste’de soyu kritik derecede tehdit altında olan tür olarak sınıflandırılmıştır. Bu kritik durumundan dolayı ülkemizin de taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınmıştır.

Akdeniz foku, Pinnipedia ailesi altındaki gerçek foklar ailesinin Monachus cinsi içinde yer alan bir deniz memelisidir. Yunanca “Monachus”, “keşiş gibi, yalnız” anlamındadır. Akdeniz foku ismini 1779’da Alman doğa bilimci Johann Hermann’dan almıştır.

Akdeniz keşiş foku, tüm dünyada tespit edilmiş olan 34 yüzgeç ayaklı arasında en nadir olan türdür. Bir zamanlar tüm Akdeniz kıyıları ile doğu Atlantik kıyılarında binlerle ifade edilen bir nüfusa sahipken; eski dönemlerde aşırı avlanma ve kasıtlı öldürmeler, yakın çağda ise kıyılardaki yaşam alanlarının kaybol-

ması ve mağaralarında rahatsız edilmeleri sonucunda sayıları azalmaya başlamıştır. Son 40 yıldır ise, birbir gözlemlerle türe karşı en önemli tehdit kıyıların betonlaşması ve tahrip edilmesidir. Akdeniz fokları bugün dünyada sadece 4 ülkede; Yunanistan, Türkiye, Moritanya ve Portekiz Madeira Adaları’nda yaşamakta olup, dünyadaki toplam nüfusunun 800-900 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Moritanya sahillerindeki Akdeniz fokları gerçek bir fok kolonisi özelliği göstererek birlikte yaşamakta iken, Akdeniz havzası popülasyonu ise birlikte bulunmak yerine insan baskısı nedeniyle çoğunlukla yalnız yaşama şeklini seçmeye zorlanmışlardır.

Akdeniz foku dünyada birbirinden kopuk iki ana bölgede yaşamaktadır:

1. Moritanya kıyıları, Madeira Adaları ve Fas
2. Akdeniz (Yunanistan, Türkiye ve Doğu Akdeniz)

Türkiye’de Akdeniz Foku

Türün en büyük popülasyonu Ege Denizi’ndedir. Dolayısı ile Akdeniz fokunun Akdeniz’de soyunu sürdürebilmesi ve ekosistemde varlığını koruyabilmesi esas olarak 2 ülkenin elindedir: Türkiye ve Yunanistan.

Bir dünya mirası olan Akdeniz fokunun korunmasında Türkiye önemli bir ülke konumundadır.

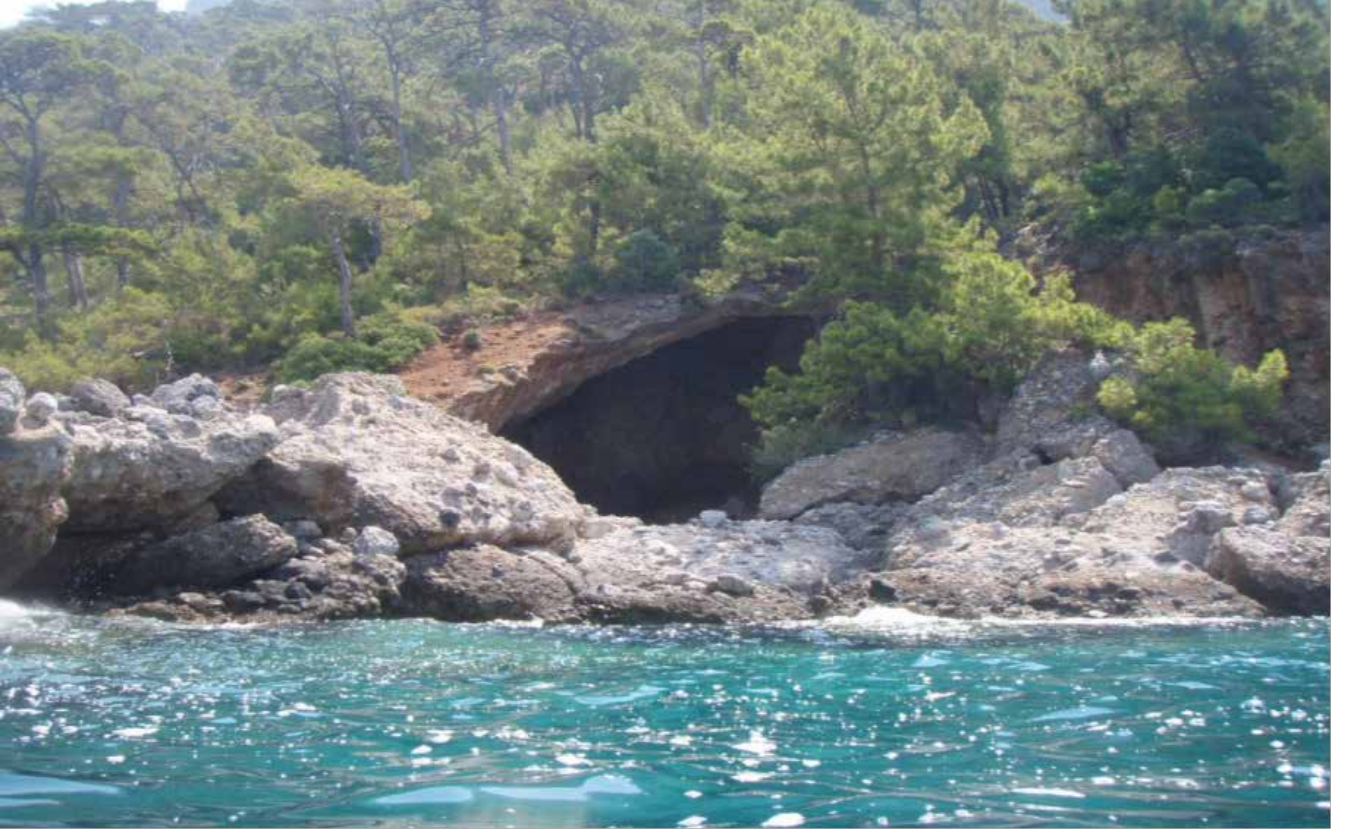
Türkiye’de yapılan çeşitli bilimsel çalışmalarda bireysel tanımlama yolu ile en az 110 civarında Akdeniz foku tanımlanmış olup, kıyılarımızda 120 civarında yetişkin fok yaşadığı tahmin edilmektedir ki dünyadaki fok popülasyonunun 800-900 olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu sayı önemli bir yer tutmaktadır.

Akdeniz foku dağılımı kıyı boyunca süreklilik yerine belirli bölgelerde yoğunlaşma özelliği göstermektedir.

Türkiye kıyılarında foklar;

1. **Marmara’da:** Marmara Adaları, Karabiga kıyıları ve Mola Adaları ile Kapıdağ Yarımadası kuzey sahillerinde,
2. **Ege’de:** Gelibolu Yarımadası (Ege kıyıları) ile Behramkale arasında ve Yeni Foça ile Datça arasında,
3. **Akdeniz’de:** Datça ile Kemer arasında, Antalya Falezler, Gazipaşa ile Taşucu arasında ve Hatay Samandağ ile Suriye sınırı arasında kalan sahillerde var olma mücadelesi vermektedir.

Türün korunma derecesine bağlı olarak Türkiye’de Akdeniz foku ölümleri olduğu gibi, yavrulama ve çoğalma da gözlenmektedir. Sayılarının azalma nedeni ise balıkçıların kasıtlı veya kasıtsız fokları öldürmeleridir.

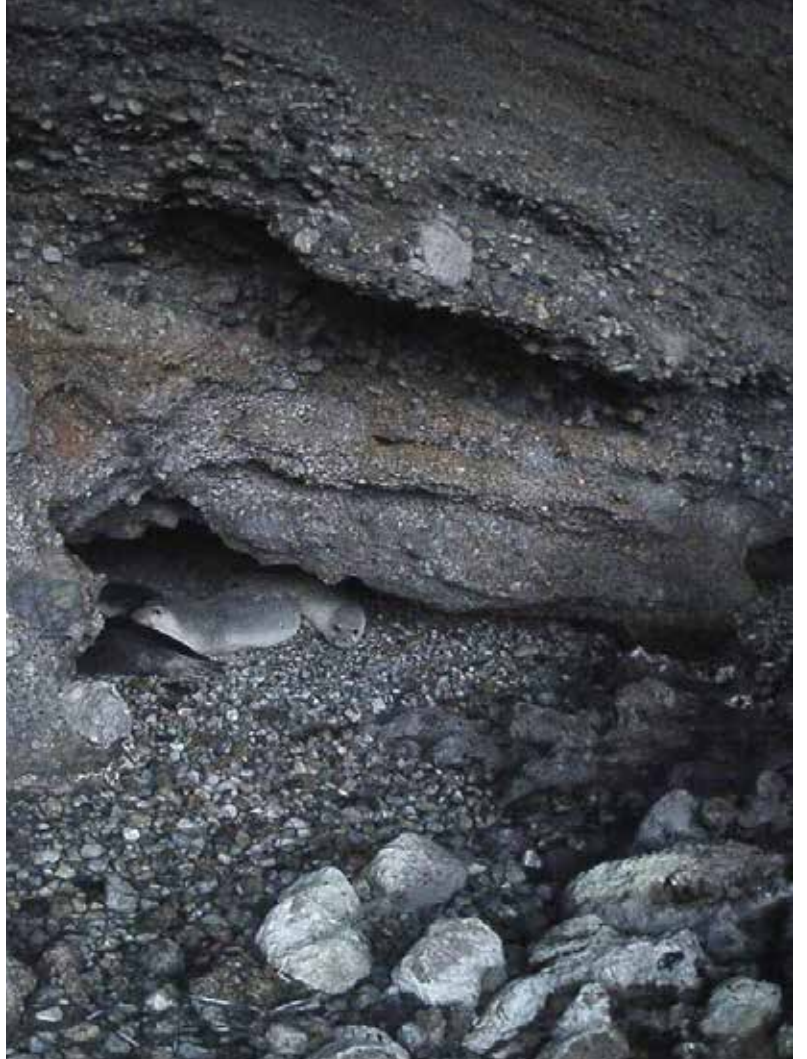

Yaşam Alanları (Habitatları)

Akdeniz fokü, "Üzerinde yapılaşma olmayan, insanların kolay ulaşamadığı veya insan faaliyetlerinden uzak kalmış, tercihen üreme ve/veya barınma işlevleri gören kıyı mağara ve kovuklarına sahip; sessiz ve tenha kayalık sahilleri" yaşama alanı olarak seçmekte ve bu alanların bozulmasından doğrudan etkilenmektedir.

Öte yandan bu tanımdan yola çıkarak Akdeniz foklarının farklı yapıda sahilleri (örneğin kumsal kıyılar, balıkçı barınakları ve kıyı yerleşim bölgeleri) kullanmadığı sonucuna varılamaz. Akdeniz fokunun özellikle beslenmek için ıssız kayalık sahillerin dışına çıkarak dolaşım alanını genişlettiğini, kumluk, çakıllık kıyılar veya nehir ağızları veya balıkçı barınakları içlerine de uğradığı bilinmektedir.

Ancak, Akdeniz fokunun birincil yaşam alanı ıssız ve yapılaşmamış, hala doğallığını koruyan kayalık kıyılardır. Büyük bir deniz memelisi olduğundan dar yaşam alanları içinde barınamaz. Tür ancak, makul büyüklükte ve uygun kıyı alanlarının olması durumunda varlığını sürdürebilir ve güvenle yavrulayabilir.

Dış Görünümü (Morfolojisi)

İri bir deniz memelisi olan Akdeniz fokunun boyu 2-3 metre, ağırlığı 200-300 kilogram arasında değişmektedir. Yeni doğan bireyler 80-90 cm olup ortalama 20 kg ağırlığındadır. Erginlerin vücudunu kısa ve sert kıllar kaplar. Su üstünde görüldüğünde en belirgin özellikleri iri kafaları, uzun bıyıkları ve kömür gibi siyah gözleridir. Ergin dişi ile erkekler arasında belirgin bir boy ve kilo farkı yoktur ancak karakteristik renk ayrımları mevcuttur. Karada yatarken vücudun iriliği ve tombul görünümü göze çarpar. Vücudun her iki yanında ön yüzgeçleri (ön üyeler) ve arkada ise iki parça halinde arka yüzgeçleri (arka üyeler) yer alır.

Erkek: Siyaha yakın koyu kahverengi olup karın bölgesinde belirgin bir beyaz bölge vardır. Bu beyaz bölgenin şekli ve büyüklüğü bireyden bireye değişir.

Dişi: Üstü açık veya koyu gri tonlarda olup karın altları da boyundan kuyruğa kadar sırtta göre daha açık hatta beyaza yakın renktedir. Ayrıca üstte bel bölgesinde erkeklerin çiftleşme sırasında neden olduğu tırnak izleri bulunur.

Yavru: Doğduğunda boyu yaklaşık 90-100 cm. olup, ağırlığı yaklaşık 20 kilogramdır. Karın bölgesinde istisnasız bariz beyaz bir leke vardır. Vücudun kalan kısmı parlak siyah kürkle kaplıdır. Yaklaşık iki aylıkken kürkünü değiştirmeye başlar ve bir ay içinde uzun siyah kılların yerini yeni kısa ve parlak gri kıllar alır.

Beslenme ve Dalış

Akdeniz foku yüzgeçayaklıların ortak bir özelliği olarak etobur bir canlıdır. Besininin büyük bir çoğunluğunu dalarak sualtında yakaladığı yılan balığı, sardalya, ton balığı, yassı balık, kefal, ahtapot, kalamar, istakoz ve her türlü yumuşakça oluşturur. Avını yakaladığında bazen su üstüne çıkarır. Avını öldürmek ve parçalamak amacıyla başını hızla sağa sola sallar. Bu arada ağızda kalan parçayı yer ve savrulan büyük parçanın peşinden yüzerek yakalar. Avını bitirene kadar aynı hareketi tekrar eder. Akdeniz fokları memeli canlılar olduklarından insanlar gibi akciğerleri vardır ve hava ile solunum yaparlar. Su üstünde ciğerlerine aldıkları havanın içindeki oksijeni kullanarak dipte dolaşırlar ve sualtında solunum yapamazlar. Ortalama 6,5 dakika olmak üzere genelde 5-10 dakikalık dalışlar yapar ve nefes almak üzere tekrar yüzeye çıkar. Yüzeyde yaklaşık 30 saniye ile 1,5 dakika arasında nefeslenmeleri bir sonraki dalış için yeterlidir.

Saha çalışmalarında Akdeniz fokunun iki türlü dalış davranışı gözlenmiştir; aynı bölgede yer değiştirmeden nokta dalışları "spot diving" (aynı noktaya ardışık dalış dizileri) ve belli bir hat üzerinde yüzerek ilerlerken aralarda dalarak yol kat etme "transit diving".

Akdeniz foku diğer yüzgeçayaklılara göre bir sığ su dalıcısı olarak tanınır. Bilinen olağan dalış derinlikleri 100-200 metredir. Son dönemlerde yapılan araştırmalarda "zaman-derinlik" cihazı takılan Akdeniz foklarının izlenmesi ile bu nadir deniz canlısının 398 metreye kadar dalabildiği gözlemlenmiştir.

Akdeniz fokları birbirleriyle iletişim kurarken çok tiz sesler çıkarırlar. Bu çoğunlukla sudayken, bir şeylerin ters gittiğini veya tehlikenin yaklaştığını birbirlerine bildirmek için yapılırlar.

Zaman zaman kıyı balıkçılarının ağlarından balık aldıkları da bilinmektedir. İşte bu olay, fokların kıyı balıkçıları tarafından kasıtlı olarak öldürülmesine yol açar.

Üreme

Dişi Akdeniz foklarının çiftleşmek için büyük uzaklıklar kat ederek erkek fokların yanına geldiği ve daha sonra erkeğin bölgesinden ayrıldığı tahmin edilmektedir. Çiftleşme denizde olmaktadır. Dişi foklar cinsel olgunluğa 4-6 yaşında ulaşmaktadır. 10-11 aylık hamilelik döneminden sonra, her sene ya da iki senede, bir yavru doğurur. Bu nedenle, Akdeniz foku üreme hızı düşük, yavru sayısı az bir canlıdır. Gebe dişiler özellikle hassastır ve rahatsız edildiklerinde sıklıkla düşük yaparlar. Doğum, insanların uğramadığı (veya ulaşamadığı) ve içinde hava olan bir kıyı mağarasının en uzak ucunda, dalgaların kolay ulaşamayacağı bir çakıl plaj veya kayalık platform üzerinde olur. Anne, yavruyu yaklaşık 4 ay boyunca kendi sütü ile mağara içinde emzirir. Bu süre zarfında dişi, yavruyu asla terk etmez, hatta kendini beslemek için bile, depolanmış yağla beslenmek zorundadır. Yavru, süttten kesildikten sonra bile 3 yıla kadar annesiyle kalabilir. Akdeniz foku, yavrusunu doğurmak ve büyütme için mutlaka karaya (ve özellikle kıyı mağaralarına) muhtaçtır.

Türkiye'de üreme, ağustos ile kasım ayları arasında gözlenmiştir. Genellikle doğum, mayıs-kasım ayları arasında, daha sıklıkla da eylül-ekim aylarında olmaktadır. İki doğum arasında ortalama 12-13 ay kadar bir süre geçer. Fok yavrularının hayatta kalma oranları

Yavru bir Akdeniz Foku

oldukça düşük olup ancak , %50'den azı ilk iki ayı çıkarabilmektedirler . Eylül ve ocak ayları arasında doğan yavruların hayatta kalma oranı %29'dur. Bunun nedeni; yüksek dalgalar, fırtınalar ve az da olsa soy içi üremedir. Buna karşın yılın geri kalanında doğan yavruların hayatta kalma oranı ise %70'tir. Kolonideki dişiler birbirlerinin yavrularına bakabilmektedirler. Ömür uzunluklarının doğal ortamlarında 20 yıl kadar olduğu düşünülmele birlikte, esaret altında 20 yıl ve daha fazla yaşayabilmektedirler.

Popülasyon Azalma Nedenleri

1950'lerde İstanbul Boğazı'nda bile görülebilen, hatta yavrulayan Akdeniz foklarını günümüzde görmek için aylarca beklemeniz gerekebilir. Akdeniz fokunun bir insan ömrü kadar süre içerisinde dünyada yok olma sınırına gelmesi gerçekten trajik bir olaydır. Dünyada diğer fok türlerinin avcıları yine deniz canlıları olmuştur; örneğin katil balinalar, leopar fokları, köpekbalıkları, kutup ayıları ve hatta çakallar gibi.

Peki sularımızda yaşayan Akdeniz fokunun düşmanı nedir? Bu nadir türü yok eden nedenler ne yazık ki doğal değildir. Akdeniz fokunun yegâne düşmanı insandır!

İnsan deyince işin içine sonsuz ego ve tüketimle dolu, belirgin bazı insan faaliyetleri giriyor; yapılaşmayı hızlandıran doğal kıyılara yapılan yeni yollar, konutlar, koyların turizme açılması, bunların neden olduğu kirlilik, fokların kasti öldürülmesi (eskilerde yağı ve derisi için avcılığı) ve kanunsuz yapılan trol ve gırgır avcılığı. Ne yazık ki, ülkemiz kıyılarında amansızca süregelen bu faaliyetlerin denetlenmesi ya hiç yapılmıyor ya da son derece yetersizdir.

Akdeniz fokunun yok olması tek bir faktörden kaynaklanmamaktadır. Birbirini tamamlayan 5 faktörün bileşimi sonucunda bu ender deniz canlısı yok olma eşiğine gelmiştir. Bu faktörler; yaşam alanı kaybı yasadışı ve aşırı su ürünleri avcılığı, fok ölümleri, fok mağaralarına turistik dalışlar ve deniz kirliliğidir.

Fok mağaralarına her türlü dalış ve botlarla girmek mevzuatla yasaktır. Bilerek veya bilmeyerek kıyı mağaralarına girilmemesi gerekmektedir. Zira bu tür kıyı mağaralarında yaşayan Akdeniz fokları dünyanın en nadir canlılarından.

Kıyı ve deniz mağaralarına dalan dalcılar, Akdeniz foklarının zaten çok az sayıdaki sığınaklarından kaçmalarına ve yavrularını uygun olmayan kovuklarda doğurmak zorunda bırakılmalarına neden olmaktadır.

Dalıcıların bilinçsiz ve yasadışı mağara dalışları sonucunda korku içinde köşeye sıkışmış Akdeniz fokları.

AKDENİZ FOKLARINI KORUMAK İÇİN 1982 YILINDA,
22 MART DÜNYA FOK GÜNÜ
İLAN EDİLMİŞTİR.

Akdeniz Foku Hakkında Eğlenceli Bilgiler

- Keşiş fokları üç türde yaşar: Akdeniz keşiş foku, Hawaii keşiş foku ve 20. yüzyılda nesli tükenen Karayip keşiş foku.
- Tropikal iklimlerde bulunan tek kulaksız fok türü keşiş foklarıdır.
- Akdeniz fokunun, deniz memelileri arasında en kısa tüylere sahip olduğuna inanılıyor.
- Akdeniz fokları o kadar çevik yüzücülerdir ki bir köpekbalığını bile geride bırakabilirler.
- Akdeniz fokları günde 3 kg'a kadar yiyecek tüketirler.
- Akdeniz fokunun doğal düşmanları yoktur.

Kaynaklar:

1. <https://sadafag.org/akdeniz-foku>
2. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü 4. Bölge Müdürlüğü Muğla Şubesi Akdeniz Foku (Monachus monachus) Tür Koruma Eylem Planı Kasım 2015
3. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü 4. Bölge Müdürlüğü Muğla Şubesi Milas-Bodrum İlçeleri Kıyı Şeridi Dahilinde Akdeniz Foku (Monachus monachus) Tür Koruma Eylem Planı
4. https://tr.wikipedia.org/wiki/Akdeniz_foku
5. <https://www.turktarim.gov.tr/Haber/940/dunya-mirasi-akdeniz-foku>
6. <https://tvk.csb.gov.tr/akdeniz-kesis-foku-tur-izleme-projesi-i-84109>
7. https://animaldiversity.org/accounts/Monachus_monachus/
8. https://www.posow.org/documentation/copy_of_wildlifeprint_protected.pdf
9. <https://akdenizkoruma.org.tr/storage/H0a5lvSB2ftZvb6oAXwecP80mBRG8vx4ldaGUKzq.jpg>
10. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Neomonachus>
11. <https://www.lifemarenatura.eu/wp-content/uploads/2024/02/Seal9-MOm.jpg>
12. <https://conservationoptimism.org/wp-content/uploads/2021/07/Hawaiian-monk-seal-Photo-credit-HD-Wallpapers.jpg>

Let's keep in touch

NRC